

Мұрат КАКИМЖАНОВ, заң ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш. 9.
Қуралай АДИЛЬБЕКОВА, заңтану магистрі, аға оқытушы Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті, 100009, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., Академическая көш. 9,
73kuralai@mail.ru, +77004908992

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ САЯСАТТЫ ІСКЕ АСЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аталмыш мақалада Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты іске асыру мәселелерін қарастырады. Тұтастай мемлекет пен қоғамның сыбайлас жемқорлықтың ары қарай дамуына кедергі келтіретін пәрменді шараларды қалыптастыру бойынша бірізді жүйелі жұмысының ары қарай жүргізілуі мақсатты және қажет екендігіне баса назар аударылады.

Түйінді сөздер: сыбайлас жемқорлық, сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылықтары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл, сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат, бағдарлама, стратегия, заңнама, құқық қорғау органдары.

Мурат КАКИМЖАНОВ, кандидат юридических наук, профессор, Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда, ул.Академическая 9.
Куралай АДИЛЬБЕКОВА, магистр юриспруденции, старший преподаватель, Карагандинский экономический университет Казпотребсоюза, 100009, Республика Казахстан, г.Караганда,
ул.Академическая 9, 73kuralai@mail.ru, + 77004908992

ВОПРОСЫ РЕАЛИЗАЦИИ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В данной статье рассматриваются вопросы реализации антикоррупционной политики в Республике Казахстан. Особое внимание уделяется необходимости и целенаправленной последовательной системной работы государства и общества по формированию действенных мер, препятствующих дальнейшему развитию коррупции.

Ключевые слова: коррупция, коррупционные правонарушения, противодействие коррупции, антикоррупционная политика, программа, стратегия, законодательство, правоохранительные органы.

Murat KAKIMZHANOV, Candidate of Legal Sciences, professor, Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str. 9.
Kuralay ADILBEKOVA, master of law, senior lecturer, Karaganda Economic University of Kazpotrebsoyuz, 100009, Republic of Kazakhstan, Karaganda, Akademicheskaya str. 9, 73kuralai@mail.ru, + 77004908992

ISSUES OF ANTICORRUPTION POLICY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

This article discusses the implementation of anti-corruption policy in the Republic of Kazakhstan. Special attention is paid to the necessity and purposeful consistent systematic work of the state and society on the formation of effective measures to prevent the further development of corruption.

Keywords: corruption, corruption offenses, anti-corruption, anti-corruption policy, program, strategy, legislation, law enforcement.

Бүгінгі әлемдегі барлық елдердің өміріне кірбін түсірген қатерлі ісік - сыбайлас жемқорлық қылмысы мемлекеттің өмірлік маңызды ресурстарын ұрлайтындығы баршаға мәлім құбылыс. Сондықтан, гүлденген және қауіпсіз болашаққа деген үміті бар кез келген мемлекет сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл көрсетудің ашық және батыл қадамдарын қолдануы тиіс. Себебі, мемлекет тұрғындары бұл мәселенің дұрыс шешілуін, заңның қатаң орындалуын және сыбайлас жемқорлықтың түбірінен бастап балта шабылуын қалайды. Дегенмен, сыбайлас жемқорлық ғаламдық мәселе болғанымен, онымен күресудің ұлттық және

ғаламдық күштері әлі де болса әлсіздік танытуда. Қоғамда басқару аппаратымен бірге пайда болған сыбайлас жемқорлық - әлемнің ешқандай елі, ешқандай саяси жүйесі сақтандырылмаған жағымсыз құбылыс сипатында. Ол - саяси, экономикалық, қылмыстық түбірге ие бола отырып, адам қызметінің барлық аясына кіреді, яғни саяси, әлеуметтік өмірді бұрмалайды, экономикалық өсуді бөгелтеді, демократияның негіздерін сетінетеді, азаматтардың мемлекетке деген сенімін түсіреді. Өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтыра отырып [1], егемендік тізгінін қолына алғанына жиырма бес жылдан асқан

тәжірибесі бар мемлекетіміз үшін жемқорлықпен күрес мәселесі басымдылық көрсетіп отырған міндеттерінің қатарынан түскен емес.

Бұл мәселенің маңыздылығы 2012 жылғы 14 желтоқсандағы "Қазақстан-2050" Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" атты Мемлекет басшысы Н.А.Назарбаевтың еліміз халқына арналған Жолдауында көрсетілген. Онда мемлекет пен қоғам бірлесе отырып сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұруы керектігі атап өтілген. "Мемлекет пен қоғам жемқорлыққа қарсы күресетін бір күш болуға тиіс. Жемқорлық - жай құқық бұзушылық емес. Ол мемлекеттің тиімділігіне деген сенімді сетінетеді және ұлттық қауіпсіздікке төнген тікелей қатер болып саналады. Біз түпкі мақсатымыз - жемқорлықты құбылыс ретінде жою үшін жемқорлыққа қарсы заңнамаларды жетілдіру арқылы жемқорлықпен күресті қатты күшейтуіміз керек" [2]. 2014 жылғы 17 қаңтардағы "Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ" Қазақстан халқына Жолдауында біздің Елбасымыз сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет бойынша былай атап өтті: "Аса маңызды міндет - сыбайлас жемқорлыққа қарсы жаңа стратегияны қалыптастыру және іске асыруды жалғастыру. Әкімшілік реформа қажетсіз қағазбастылық пен құжат айналымының қолайсыз үдерісіне айналмауға тиіс. Халық алдында есептілігін арттырып, нәтижеге деген жауапкершілігін күшейте отырып, жергілікті жерлердегі басқару органдарына көбірек дербестік беру керек" [3].

Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлықты азайту үшін жалпы мемлекеттік шаралардың біртұтас кешені жасалды, мемлекеттің қаржылық бақылау тетігін қолдану жолымен сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды қарастырған бірқатар заңдар, сыбайлас жемқорлықпен күрес бағдарламалары қабылданды. 2015 жылдың 18 қарашасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін және Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты іске асыруға бағытталған "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" [4] Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

Еліміз өміріндегі 1998-2018 жылдары аралығында қабылданған заңдық актілер, сыбайлас жемқорлықпен күрестің Мемлекеттік бағдарламаларын талдау барысында, оларда сыбайлас жемқорлыққа қарсы әлеует салынған және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды заңды қамтамасыз ету шараларының бірқатары жүзеге асырылғанын көрсетеді.

Ел Президенті өзінің 2018 жылдың 10 қаңтарындағы "Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері" атты Жолдауында "Жемқорлықтың алдын алуға бағытталған күрес жалғаса береді. Көп жұмыс істеліп жатыр. Соңғы 3 жылда ғана жоғары лауазымды шенеуніктер мен мемлекеттік компаниялардың басшыларын қоса алғанда, жемқорлық үшін 2,5 мыңнан астам адам сотталды. Осы уақыт ішінде олардың 17 миллиард теңге көлемінде келтірген залалы өтелді" [5] деп атап өткенін білеміз.

Аталған мәселенің қоғам үшін маңыздылығы Елбасымыздың кезекті 2018 жылдың 5 қазанындағы "Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру" атты Жолдауында айтқан сөздерінде жалғасын тапқанын білеміз. "Сыбайлас жемқорлықпен белсенді күрес жалғасатын болады. Біріншіден, көрсетілетін мемлекеттік қызметтер аясында мемлекеттік қызметшілердің тұрғындармен тікелей қарым-қатынасын азайтуға қол жеткізген жөн. Жер қатынастары мен құрылыс саласындағы бюрократтық рәсімдер жұртшылықты мазалайтын мәселелердің бірі болып саналады. Бұл салада ашықтық жоқ, халық пен бизнес ақпаратқа толық қол жеткізе алмай отыр. Жер қоры мен жылжымайтын мүлік нысандары туралы мәліметтердің бірыңғай ақпараттық базасын жасауды тапсырамын. Осы мәселе бойынша тәртіп орнатып, жерді нақты инвесторларға беру керек! Бұл - бір ғана мысал. Жұрттың және бизнес қоғамдастығының наразылығын туғызатын басқа да бағыттар бойынша тиісті реттеу жұмыстарын жүргізу керек. Жалпы, 2019 жылы көрсетілетін мемлекеттік қызметтердің 80 пайызы, ал 2020 жылы кемінде 90 пайызы электронды форматқа көшірілуіне тиіс. Сол үшін Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы заңды жедел жаңарту керек. Екіншіден, қарамағындағы қызметкерлер сыбайлас жемқорлыққа қатысты құқықбұзушылық жасаған жағдайда бірінші басшылардың жеке тәртіптік жауапкершілігін күшейту мәселесін пысықтау қажет. Сонымен қатар, адал жұмыс істейтін қызметкер тексерушілерден қорықпауға тиіс. Үшіншіден, "Сыбайлас жемқорлықтан ада өңірлер" жобалары аясында елорданың жемқорлыққа қарсы стратегияны жүзеге асыру жөніндегі тәжірибесін тарату керек" [6].

Көрсетілген жағдайлар сыбайлас жемқорлық мәселелерінің жағымсыз әлеуметтік-саяси, экономикалық және құқықтық құбылыс ретінде зерттелуі оның қоғамдағы көкейкестілігін куәландырады. Өмір барысы көрсетіп отырғандай Қазақстандықтардың өмір сапасын арттыруда елдегі экономикалық және әлеуметтік ахуалды жетілдірумен қатар, құқық тәртібін нығайтудың маңыздылығы зор екендігін ескере отырып сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың жүйесін құру қажеттілігін байқап отырмыз. Бұл жердегі күрес субъектісі, сөзсіз барлық қоғам: мемлекет, азаматтық қоғамның мемлекеттік емес институттары, заңды және жеке тұлғалар болуы тиіс. Бұл ретте заңға сүйене отырып құқық қорғау органдарының ұйымдық кадрлік мәселесі шешілген, мамандандырылған бөлімшелерін құру керек; сыбайлас жемқорлық ұйымдармен және қылмыстық бірлестіктермен - мұндай органдардың мамандандырылған бөлімшелері жүргізуге тиіс. Бұл, біріншіден жоғары кәсіби тәсілді, екіншіден іс-шараның заң шегіндегі қажетті құпиялылығын, үшіншіден мамандандырылған прокурорлардың, сонымен қатар ұйымдасқан сыбайлас жемқорлық құрамаларды қылмыстық әрекеті туралы істерді қараушы судьялардың тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Сыбайлас жемқорлық қылмыспен күрес қоғам мүшелерінің экономикалық, өзге де мүдделері мен құқықтарын қозғайды. Бұл жерде адамның және

азаматтың құқығы, әр түрлі құқықтар мен мүдделерді, әр түрлі субъект құқықтарының бәсекелестік, құндылықтардың иерархиясына анықтау, басылымдықтар таңдау, сол құқықтардың шегі және шектеудің негіздері мәселелері туындайды. Күрестің басты бағыты - сыбайлас жемқорлық қылмыстық құрамның өзін және оның әрекетін, қайта тууына экономикалық, ұйымдық және басқа негіздерін жою.

Қылмыстық табысты заңдастырумен және молайтумен күрестің кешенді шаралары қылмыстық құқықтық шаралармен қатар, өзінде арнайы, алдын-алу сипаты бар және қылмыстық табыстар мен заңсыз операцияларды дер кезінде айқындауға, тыюға бірден мүмкіндік беретін қаржылық және өзге де бақылау шараларын қамтуы тиіс. Сыбайлас жемқорлықпен күрестің мамандандырылған органдардың сезіктілерге, айыптаушыларға, күзлерге күш қолдануды, психикалық қысым жасау және басқа да заң бұзушылықты пайдалануға жол бермеу жөніндегі шаралар қолдану. Сыбайлас жемқорлық қылмыскерлер үшін арнайы оқшауланған орынның болуы өзін-өзі ақтайды. Сыбайлас жемқорлық қылмыстық құрылымдарға қатысы бар адамдардың ерекше назарда болуы, мұқият оқшаулануы, керексіз күшелерден арылу мақсатында олардың көзін жою әрекетінен қорғалуы тиіс.

Жалпы алғанда Қазақстан Республикасы аймағында сыбайлас жемқорлықтың алдын-алу және оны болдырмау барша қауымның ортақ ісі.

Сыбайлас жемқорлық құбылысы соңғы кезде көптеген өзгеріске ұшырап және ол бүгін күрделі көп жақты құбылыс ретінде көрінуде. Осыған байланысты сыбайлас жемқорлықты тек қана паракорлыққа әкеліп теңеуге болмайды. Бұл құбылысты лауазым иесінің сонымен қатар лауазым иесі болып табылмайтын мемлекеттік қызметкерлердің өз қызмет өкілеттігін пайдакүнемдік немесе басқа да жеке мүддесіне пайдаланып азаматтардың немесе ұжымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне, не қоғамның немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделерін елеулі түрде бұзуға әкеліп соғатын әрекеттер деп анықтай отырып оған қарсы іс-қимылдың жемісті нәтиже беру үшін бірқатар шаралар ұйымдастырылуы тиіс:

- жемқорлыққа қатысты азаматтардың адами ұстанымын қалыптастыру;

- құқыққорғау органдары қызметкерлерінің кәсіби біліктілігін арттыру;

- мемлекеттік қызметшілердің ар-ождан ұстанымы олардың мәртебесіне сай болуы;

- мемлекеттік қызметкерлердің табысын және олардың заңға сәйкестігіне шынайы бақылау жүргізу;

- қылмыстық жолмен тапқан пайда мен мүлікті тәркілеудің тиімді тәртібін енгізу;

- мемлекеттік билік және басқару органдарында жемқорлыққа қарсы әрекет ету мақсатында қоғам мен мемлекет осы мемлекеттік қызметшілерге беретін жеңілдіктерді заңда нақты белгілеу. Сонымен, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл еліміздің мемлекеттік саясатының ең маңызды басымдық бағыты болып қала бермек. Осыған дейін жүзеге асырылып келген Мемлекеттік бағдарламаларының нәтижелері көрсеткендей тұтастай мемлекет пен қоғамның сыбайлас жемқорлықтың ары қарай дамуына кедергі келтіретін пәрменді шараларды қалыптастыру бойынша бірізді жүйелі жұмысының ары қарай жүргізілуі мақсатты және қажет екендігін өмір барысы өзі дәлелдеп отыр.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30 тамыз 1995 жыл (2017 жылы енгізілген өзгерістері мен толықтыруларымен). <http://www.zakon.kz>

2. "Қазақстан-2050" Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті - елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан. <http://www.akorda.kz>

3. Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың "Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ" Жолдауы. Астана. 17 қаңтар 2014, 16:52. <http://www.akorda.kz>.

4. Қазақстан Республикасының "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы" Заңы. 2015 жылғы 18 қараша, №410-Ү ҚРЗ. <http://www.akorda.kz>

5. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар "Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері". <http://www.akorda.kz>

6. Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2018 жылғы 5 қазан. "Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру". <http://www.akorda.kz>